

мѣмъ Рыла), който владѣлъ всички околни планини съ 23 села. Годината на основаването на Рилския манастиръ е неизвестна. Щедро той билъ одаренъ отъ Иванъ Асена II, Калимана I, Иванъ Александра, Иванъ Шишмана III и отъ други царе. И сега още той представя великолепно постройка, отвѣтъ безъ прозорци, но съ амбразури, която се издига всрѣдъ разкошна планинска пустиня, между девствени гори и горски поляни; въ манастирския дворъ, заобиколенъ отвсѣкжде съ колонада, се издига голѣма черква съ петъ кубета. Измежду Атонскитѣ манастири съ най-голѣма щедростъ на царетѣ се ползвалъ манастирътъ Св. Георги, нареченъ *Зографски*; впрочемъ и *Протатонъ* и *Лавра* още презъ времето на Евтимия сж имали хрисовули отъ Асена II. Въ самата България възникналъ и свой малкъ Атонъ (Мала Света-гора) при Витоша въ Софийската котловина, който се ползвалъ съ необикновената милостъ на царъ Александра и отъ неговитѣ синове, Иванъ Асенъ IV и Иванъ Шишманъ III; и до сега още тамъ има 14 манастира⁵⁸. Въ околноститѣ на столицата има осемъ манастира; често споменуваната *лавра* Св. 40 *мѣченици* въ самото Търново сега е джамия. Въ житието на св. Теодосий Търновски се споменуватъ манастири въ Бдинъ, Арчаръ, Червенъ, при Сливенъ, на Параория (Сакаръ пл.), обители въ Килифарево, на носъ Емине, въ Месемврия. Царъ Константинъ Асенъ потвърдилъ старитѣ дарения на манастира Св. Георги въ планината *Вирпино* при Скопие, построенъ още при Самуила отъ Симеоновия внукъ Романъ (стр. 141). Основното проучване на всички още сѣществувачи манастири ще пролѣ много свѣтлина върху тѣхното възникване и история.

Старобългарскитѣ монаси съвсемъ не сж били тѣй необразовани и тѣпи, каквито сж повечето днешни монаси на Изтокъ. Трѣбва да имъ признаемъ тая заслуга, че въ онова време тѣ сж били единственитѣ работници въ областта на науката и изкуствата; старобългарскитѣ рѣкописи, броятъ на които наистина е билъ твърде голѣмъ, почти всички сж писани отъ рѣцетѣ на монаси. Разбира се, манастирскитѣ братя не сж притежавали никаква друга ученостъ, освенъ византийската.

Манастиритѣ били освободени отъ всѣкакви обществени тегоби. Отъ поповетѣ имъ не сж имали право да взиматъ данъци нито великата църква, нито екзарситѣ, нито протопоповетѣ (метехати, μετέχαι). Царетѣ и боляритѣ увеличавали старитѣ имъ владения (области и одръжания) съ нови, а дори по-бедни хора, като постъпвали въ нѣкой манастиръ, подарявали своя имотъ „за постригъ“. Тѣхнитѣ села, чифлици (метоситѣ) и панаири (πανήγυρις) имъ донасяли изобилни приходи. Манастирски хора живѣли и въ градоветѣ (София, Скопие и т. н.). Въ деня на манастирския покровитель тукъ се стичало цѣлото околно население и се веселило предъ манастирскитѣ порти, въ горитѣ и по полянитѣ. Често се прѣскала вестъ за станало въ нѣкой манастиръ чудо и тогава монаситѣ едва успѣвали да се отърватъ отъ наплива на народа⁵⁹.

12. *Градове*. Славянитѣ, както келти и германци, се научили на градски животъ въ по-късно време отъ културнитѣ народи, които живѣли по брѣговетѣ на Сръдиземно море. Южнославянскитѣ народи при поселението си на Балканския полуостровъ намѣрили римски и грѣцки градове, измѣстили отъ тамъ предишнитѣ жители и сами ги завладѣли; повечето сегашнитѣ градове въ тия страни се издигатъ върху антични основи. Много градове сж възникнали отъ предградия, строени постепенно около укрепленията, принадлежащи на отдѣлни жупи или боляри. Такива сж презъ сръднитѣ вѣкове въ Босна Подклучъ, Подвисоки, Подимочъ и др. Градоветѣ, като центрове на жупи или области, били резиденции на длѣжностнитѣ лица, на духовенството и на много боляри. Гражданитѣ, които, вѣроятно, притежавали, както и въ Сърбия, всевъзможни права и привилегии, се занимавали съ